

Napoleon

I de franska värnpliktsarméerna kunde vilken duglig och tapper soldat som helst stiga i graderna. En av dem som gjorde en snabb karriär var korsikanen Napoleon Bonaparte. Vid 24 år utnämndes han till general och två år senare, 1796, blev han överbefälhavare i kriget mot österrikarna i Norditalien. Regeringen i Paris blev helt beroende av den segerrike men självsjäldige generalen. Han krossade uppror mot regimen, skaffade fram pengar och skickade vagnslaster med stulna konstverk till det nyöppnade Louvremuseet i Paris. 1799 tog han makten i en oblodig statskupp (brumairekuppen). 1804 lät han kröna sig till fransmännens kejsare.

Våren 1800 ledde Napoleon den franska armén över Alperna mot de österrikiska trupperna. De flesta porträtt av Napoleon är idealiserande och heroiska. För Napoleon var konstnärens uppgift att ge eftervärlden en idealbild av härskaren. Därför hade Napoleon säkert inget att invända mot Davids målning *Napoleons marsch över Alperna* - det lär ha varit enda gången Napoleon satt modell några timmar.

I nedre vänstra hörnet påminns åskådaren om en annan berömd härförare som också tog sig över Alperna, nämligen Hannibal (s. 59).

Den
Nap-
den
cer.
möjl
Mer
iga
poli
cens
herr
] lags
på
lage
till
Nap
ade
det
kat
dar
son
päv
sätt

Na
Na
der
kis
nu
ful
erö
tin
prä
W
ha
18
18
i C

Den upplyste despoten

Napoleon hade franska revolutionen att tacka för sin karriär – utan den skulle han aldrig ha kunnat avancera längre än till underofficer. Han tog över revolutionskrigens värnpliktsarméer där alla hade möjlighet att bli beförade utan hänsyn till förmögenhet eller börd. Men de förmögna gynnades genom bestämmelsen att de värnpliktiga kunde leja ersättare. Napoleon fortsatte den centralisering av politiken som välfärdsutskottet hade inlett. Hit hörde en hårdhänt censur av tidningar och böcker, häktningar av journalister, en effektiv hemlig polis och angiverisystem.

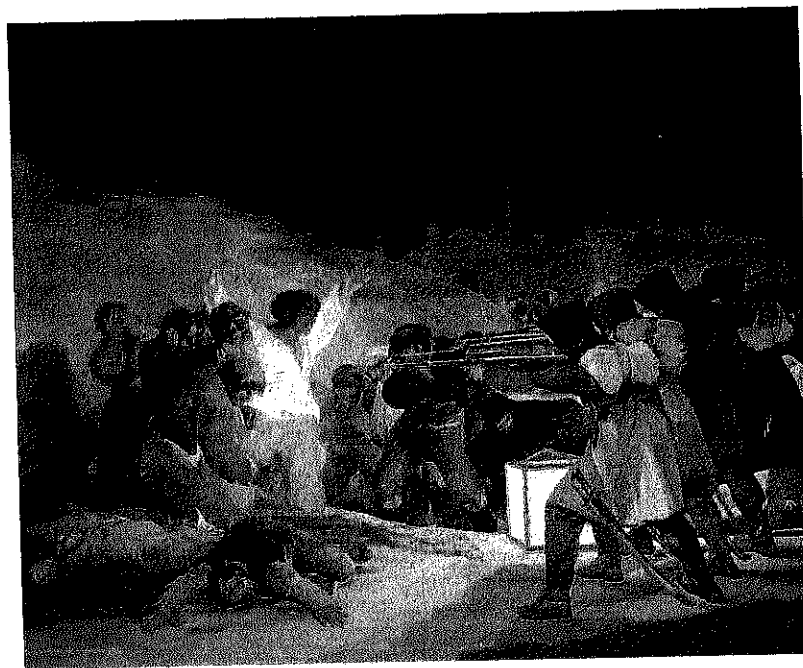
Napoleon lät också sammanfatta alla tidigare franska lagar i lagsamlingen *Code civil* (också kallad *Code Napoléon*), som byggde på upplysningens och franska revolutionens idéer. Likhet inför lagen och religionsfrihet slogs fast, liksom att båda parter fick rätt till skilsmässa och att arvsrätten blev lika för kvinnor och män. Napoleon själv ansåg att *Code civil* var något av det bästa han utträttade som kejsare. Napoleon slöt också förbund med påven i Rom, det s.k. konkordatet, och gjorde därmed slut på konflikten med katolska kyrkan. Nu behövde inte längre katolikerna välja att solidarisera sig antingen med kyrkan eller med revolutionens idéer, eller som Napoleon motiverade konkordatet: "Genom att vara sams med påven behärskar man hundra miljoner katolikers samveten. Vilket sätt att påverka opinionen!"

Napoleons Europa

Napoleon hade ärvt revolutionens krig mot flera av Europas länder, men en efter en slogs motståndarna ut. De ryska och österrikiska arméerna besegrades 1805 i "trekejsarslaget" vid Austerlitz i nuvarande Tjeckien. Den ryktbara preussiska armén krossades också fullständigt. Tysklands och Italiens karta stuvades om och i många erövrade länder placerade Napoleon sina bröder eller andra släktingar som härskare. I flera europeiska huvudstäder gjorde Napoleon praktfulla intåg som det anstod en härskare: Wien, München, Berlin, Warszawa ... 1806 upplöstes det gamla Tysk-romerska riket och den habsburgske kejsaren degraderas till enbart kejsare av Österrike. 1807 besegrades ryssarna återigen. Under några dagar i början av juli 1807 möttes Napoleon och Rysslands tsar Alexander I i staden Tilsit i Ostpreussen. Förhandlingarna skedde ombord på en flotte i floden

Njemen, där de båda härskarna slöt ett avtal och delade upp Europa i en östlig och en västlig intressesfär. Det berättas att Preussens kung vankade av och an på stranden – han fick inte vara med vid förhandlingsbordet. Han hade också all anledning att vara nervös, för Tilsitöverenskommelsen innebar att han miste halva sitt territorium.

Frankrikes huvudmotståndare var Storbritannien, som hela tiden behöll herraväldet över haven och därför lyckades undvika att ockuperas av Frankrike. När fransmännen med hjälp av sin flotta försökte invadera Storbritannien, besegrades de 1805 vid Trafalgar utanför Spaniens sydkust. I stället bytte Napoleon taktik: Frankrike förbjöd all import av brittiska varor till det europeiska fastlandet. Importförbudet skulle skapa arbetslöshet och oro i Storbritannien och därigenom knäcka landet. Så var tanken bakom *kontinentalsystemet*, som emellertid misslyckades, inte minst genom den omfattande smuggeltrafiken.

I december 1807 invaderade Napoleons trupper Spanien, avsatte kungen och installerade Napoleons bror Josef som Spaniens kung. Den 2 maj 1808 utbröt uppror, men det slogs snabbt ned och dagen därpå arkebuserade franska soldater spanska motståndsmän i Madrid. När Spaniens kung återinsätts vid makt- en 1814 målade Francisco de Goya (1746–1828) den här tavlan med stark realism som åminnelse "av det enastående hjältemod människor visat i samband med vårt fantastiska uppror mot Europas tyrann". Goya skildrar mannen som just ska arkebuseras: hans heroism men samtidigt hans oerhörda förtvivlan och dödsångest. Soldaterna däremot framställs som ansiktslösa, avhumaniserade odjur.

181
Åre
mak
Frar
tine
lagd
befa
han
;
600
i stä
der
Uta
folk
181
strä
frar
och

län
iga
följ
koa
erh
på
nye
bri
W:
Na
ön

W
Är
kri
grä
sät
gr
tvä

Europa
 ns kung
 örhand-
 ör Tilsit-
 im.
 el tiden
 tt oku-
 försökte
 utanför
 förbjöd
 Import-
 och där-
 net, som
 muggel-

1812 och Waterloo

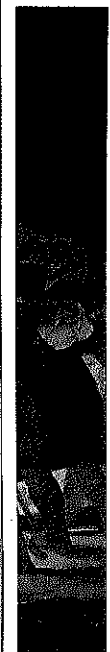
Åren efter Tilsitöverenskommelsen stod Napoleon på höjden av sin makt. Stora delar av Europa var underkuvade eller i förbund med Frankrike. Men det napoleonska väldet började knaka i fogarna. Kontinentalsystemet skapade motstånd, både inom borgerskapet i de ödelagda franska städerna vid Atlantkusten och i övriga Europa. Spanien befann sig i uppror. När så Ryssland bestämde sig för att återuppta handeln med Storbritannien, beslöt Napoleon att invadera Ryssland.

Sommaren 1812 tågade Napoleon i spetsen för en jättearmé på 600 000 man in i Ryssland. Ryssarna vägrade möta den franska armén; i stället drog de sig ständigt tillbaka och brände åkrar, gårdar och städer – allt som de inte kunde ta med sig ("den brädda jordens taktik"). Utan att den ryska armén hade besegrats intog fransmännen det folktomma Moskva. När fienden inte gick åt besegra, återstod hösten 1812 endast den långa marschen hem för fransmännen. Den mycket stränga vintern 1812–1813 gick hårt fram, och bara en spillra av den franska armén kom tillbaka till Frankrike. Napoleon själv hade i vagn och släde ilat tillbaka till Frankrike för att beordra fram en ny armé.

Frankrikes nederlag skapade åter enighet bland de besegrade länderna. Till Napoleons motståndare hörde nu också en av hans tidigare generaler, Bernadotte, som 1810 hade valts till Sveriges tronföljare. I oktober 1813 besegrades Napoleon vid Leipzig av en ny koalition motståndare. I april 1814 tvingades Napoleon abdikera och erhöll som eget furstendöme ön Elba utanför Italiens västkust. Men på våren 1815 kom han tillbaka till Frankrike, jagade iväg den nye kungen Ludvig XVIII och utropade sig återigen till kejsare. Men brittiska och preussiska trupper besegrade Napoleon definitivt vid Waterloo söder om Bryssel. Efter "de hundra dagarna" – så kallas Napoleons korta kejsartid våren 1815 – deporterades Napoleon till ön Sankt Helena i Sydatlanten, där han avled 1821.

Wienkongressen

Ända sedan 1792 hade Europa nästan undantagslöst befunnit sig i krig. Många stater hade upphört, deras furstehus blivit avsatta och gränser hade flyttats. När Napoleon våren 1814 abdikerade och sändes till Elba, sammankallade Österrikes kejsare till en fredskongress i Wien. Under nästan ett års tid, 1814–1815, uppehöll sig två kejsare, sex kungar, över hundra furstar och ungefär två hundra

Napoleons bror
 lagen därpå
 ts vid makt-
 ninnelse "av
 pas tyrann"
 a förtvivlan

Karikatur av den dansande Wienkongressen. De tre i mitten är Frans I av Österrike, Fredrik Vilhelm III av Preussen och Alexander I av Ryssland. Sachsens kung försöker hålla i sin kungskrona. Jämfotahopparen representerar republiken Genua. Mannen längst till vänster är Frankrikes utrikesminister Talleyrand, som alltsedan 1789 hade lyckats behålla både makten och huvudet, inte minst genom sin förmåga att vända kappan efter vinden. Mannen bredvid honom är britten lord Castlereagh.

diplomater i Wien för att bestämma Europas karta. Det habsburgska hovets festkommitté hade en styv uppgift att ta hand om alla gäster så att de inte fick långtråkigt mellan förhandlingarna. Baler, jakter och slädpartier avlöste varandra. Det berättas att också spioner, ficktjuvar och glädjeflickor hade bråda dagar.

Wienkongressen i trefjärdedelstakt

"Kongressen går inte, den dansar fram" skrev en furstlig delegat från Wien 1815. Under de många balerna spreds ett nytt sätt att dansa, valsen (av tyskans *walzen*, snurra runt), med ursprung i en österrikisk folkdans, ländler. I Wiens balsalonger sågs nu under Wienkongressen valsande par med armarna om varandra, och många ansåg därför att valsen var oanständig. Men valsen slog ut den gamla menuetten, där mannen och kvinnan dansade på behörigt och anständigt avstånd från varandra.

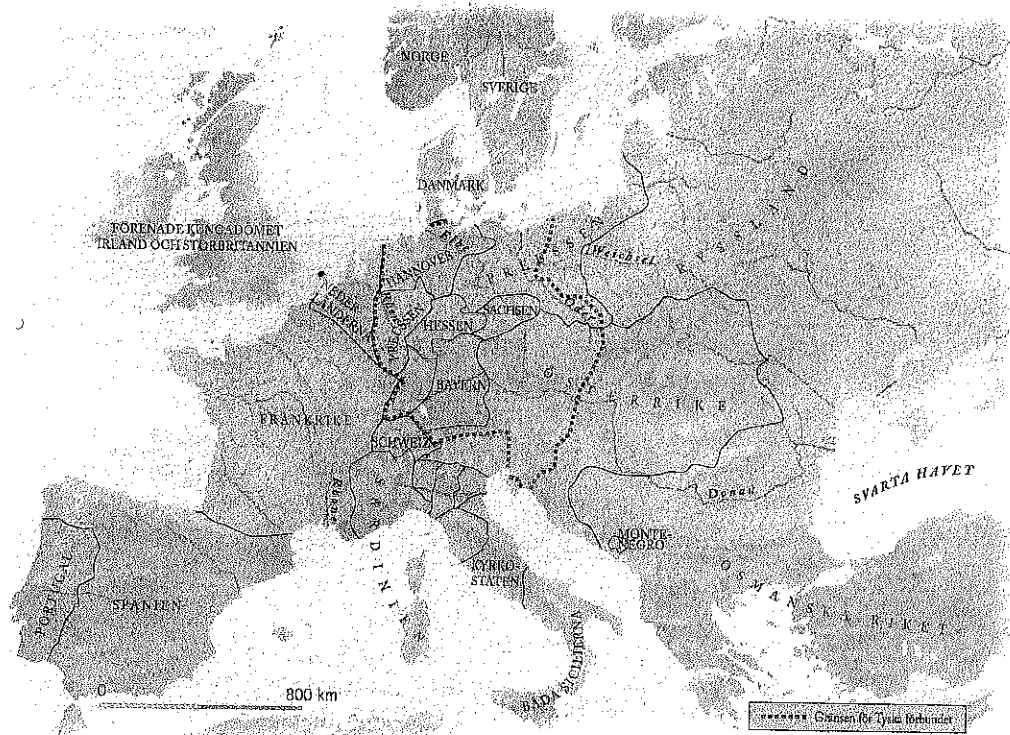
Från början dominerades Wienkongressen av Ryssland, Storbritannien, Österrike och Preussen, men efter en viss tvekan släpptes Frankrike in som en femte stormakt. Kongressens mötesordförande och ledande politiker var den österrikiske utrikesministern Metternich som organiserade ett stormaktsförbund mellan de fem staterna.

För att förhindra att en ny Napoleon skulle lägga under sig stora delar av Europa bestämde Wienkongressen att Frankrike skulle

omges av starka grannar. Belgien förenades med Nederländerna och Preussen kom att direkt gränsa till Frankrike genom att Rhenlandet blev preussiskt. I sydöst kom Piemonte att tillhöra kungariket Sardinien. Även Österrike fick en stark ställning i Norditalien. Schweiz förklarades som ett ständigt neutralt land.

De franska arméerna hade under de gångna åren krossat många tyska och italienska furstendömen, men Wienkongressen ville inte och hade heller ingen möjlighet att återinsätta alla de gamla furstehusen. "Det är en jämmerlig handel med länder och människor", skrev en österrikisk furste på plats i Wien. Tysklands karta ändrades härigenom så att av de tidigare ungefär 400 staterna återstod endast 38 stater, som löst förenades i Tyska förbundet. Även Italiens karta förändrades.

Både Tyskland och Italien enades senare under 1800-talet. Wienkongressens förenkling av kartan underlättade enandet. Men ännu viktigare var nog de nationella känslor som de enorma franska värnpliktsarméerna hade bidragit till att väcka under de långa krigen.

Europa efter Wienkongressen.

irgska
gäster
jakter
, fick-

Under
runt),
Wien-
valsen
innan

orbri-
ipptes
rande
ernich

stora
skulle